

GLOBALUMAS IR VERTYBĖS

Paauglių požiūris į dvasines vertybes: kaitos tendencijos

Elvyda Martišauskienė

Profesorė socialinių mokslų
(edukologijos) habilituota daktarė
Vilniaus edukologijos universiteto
Edukologijos katedra
Studentų g. 39, LT-08106, Vilnius
Tel. 279 00 42
El. paštas: martisauskiene@gmail.com

Straipsnyje aptariamas paauglių požiūris į dvasines vertybes virtualioje ir realioje situacijomis, taip sudarant galimybę iš skirtingos perspektyvos pažvelgti į tą patį reiškinį, ir lyginami duomenys su prieš dešimtį metų tose pačiose mokyklose atlikto tyrimo duomenimis, išryškintos kaitos tendencijos. Tyrimų duomenys rodo paauglių požiūrio į daugelį dvasinių vertybių regresiją, o labiausiai pozityviai keitėsi orumo svarbos pripažinimas.

Pagrindiniai žodžiai: dvasinės vertybės, paauglių požiūris, reali ir virtuali situacija, kaitos tendencijos.

Įvadas

Vertybes suponuoja egzistencinius (kūno, sielos, dvasios) poreikius tenkinantys dalykai. Jų (vertybių) konfigūracija priklauso nuo daugelio aplinkybių, bet daugiausia atliepia sociokultūrinius visuomenės poreikius, įtvirtinančius juos atitinkančią vertybių raišką.

Žinių amžius, grindžiamas žinių ekonomika, sudaro galimybes rinkos dėsniams skverbtis į daugelį socialinio gyvenimo, iš jų ir švietimo, sričių, skatina itin vertinti kūrybiškumą, bendradarbiavimą tinkluose, pasirengimą nuolatinei kaitai ir kt., kartu žadina troškimą „asmeninius

interesus kelti aukščiau už visuomeninę naudą, atsiduoti vartojimui, užuot dalyvavus bendruomenių gyvenime, mėgautis laikino komandinio darbo jauduliu labiau, nei ugdytis ilgalaikės lojalumo ir atkaklumo emocijas, palaikančias tvarius grupinio gyvenimo įsipareigojimus“ (Hargreaves, 2008). A. Hargreaves'o žodžiais, ryškiausios žinių ekonomikos formos vadintinos rinkos fundamentalizmu, kuris savo ruožtu „sėja etninio ir religinio fundamentalizmo sėklas“ (ten pat).

Tokiame kontekste dvasinių vertybių ugdymas patenka į itin keblią situaciją. Viena, dvasinės vertybės netenkina rin-

kos ekonomikai svarbiausio materialinės naudos siekio ir nustumamos į paribį. Antra, kai kurios dvasinės vertybės įgauti iškreiptą formą, didinančią ne žmonių, tautų ir valstybių jungtį, o jų etninę ir religinę atskirtį. Trečia, dėl dvasinių poreikių ir juos atliepančių vertybių nematerialios prigimties, tik iš dalies prieinamos moksliniam pažinimui, linkstama eliminuoti jų antgamtinės ištakas, neįžvelgti apibrėžties kontūro, nelygstamo tvarumo, reliatyvinti ir kt.

Ryšėja ir kitokios pozicijos. Siūlo ma „humanizavimo priemonėmis valdyti objektyvius ekonomikos procesus“, prasisverkbt „į pačią žinių esmę, į žiniomis grįstos ekonomikos pagrindus“ (Kriščiūnas ir kt., 2008), atskirti *žinių*, sietinų su technologiskai tinkama veikla, ir *išminties*, sietinos su reikiamų dalykų darymu, lygį. Pastarasis dar skirstomas į pasaulietinę ir aukštąją išmintį, apimančią ne tik asmenų aukštą išsilavinimą ir didelę patirtį, bet ir „atsakomybę prieš etines ir moralines vertybes bei tradicijas“ (ten pat, p. 29), implikuojančią transcendentines žinias. Imama įžvelgti dvasinių vertybių svarbą verslo plėtrai (Inamori, 2006), analizuojamas poveikis ir būtinumas kurti dvasinį kapitalą, grindžiamą gilesniu prasmės suvokimu, tikslais, tarnaujant fundamentalioms žmogiškoms vertybėms (Zohar, Marshal, 2006), siekiama plėtoti socialinį kapitalą, apimančią tiesos sakymą, išpareigojimų laikymąsi ir abipusiškumą (Coleman, 1988) ir kt.

Akivaizdžios dvasinių vertybių transformacijos etninėje srityje – nuo fundamentalizmo iki kosmopolitizmo. Tačiau kosmopolitinis identitetas, propaguojamas minėto A. Hargreaves'o ir kt. kaip atsvara žinių visuomenės padariniams švelninti etninėje plotmėje, žvelgiant iš dvasinių

vertybių perspektyvos, savaip patvirtina, kad žmogaus būtis grindžiama parametrais, pranokstančiais etninius ar religinius skirtumus („nebėra nei žydo, nei graiko; nebėra nei vergo, nei laisvojo; nebėra nei vyro, nei moters“ (Apaštalų darbai, Gal 3, 29)), tik jų link turėtų būti einama savos tautos keliais, suprantamai objektyvinančiais tiek istorinę patirtį, tiek dabarties problemas ir ateities lūkesčius. L. Jovaišos nuomone, modernusis kosmopolitizmas siekia „išsaugoti tautų individualybę ir valstybingumą“ (Jovaiša, 2003), o kartu juos palaikančias dvasines vertybes.

Bene daugiausia problemų kelia dvasinių vertybių ištakos ir jų apibrėžtis, nes „dvasia nėra išmatuojama“, „asmenybės, asmeninės dvasios, dvasinės egzistencijos žmogus negali perduoti“ (Frankl, 2007), „dvasios ištakos, jos pagrindas nereflektuojamas“ (ten pat, p. 341), o įkūnija „būtent žmogiškąjį matmenį“ (ten pat, p. 346), suvokiamą „transcendencijos akivaizdoje“ (ten pat, p. 344) kaip vertybės ir prasmės. Genetiko F. S. Collinso (2008) manymu, atvėrimas žmogaus genomo paslapčių padeda suprasti raidą, bet kartu rodo, kad žmogaus prigimtyje yra poreikiai, dėsniai, pranokstantys jos ribas, o kartu ir mokslo galią juos paaiškinti. Edukologas L. Jovaiša skiria dvejopas vertybes: amžinąsias, nekintančias, antiistorines, nesureliatyvinamas, tai yra dvasines, ir žmonijos istorijos suponuojamas, kintančias (Jovaiša, 2003), kurių reikšmė esmingai skleidžiasi tik aukščiausiųjų vertybių kontekste.

Įsigalint laisvojo ugdymo paradigmai, intensyvėja rūpestis žmogaus galių sklaidos skatinimu, suprantamas dvasinės dimensijos prioritetas: pedagoginis darbas grindžiamas moraliniu principu (Fullan, 1998; Stoll, Fink, 1998; Patry,

Weinberger, 2004), lyderystės tvarumas tiesiogiai saistomas su dvasinėmis vertybėmis (Myran, Myran, Galant, 2004; Karadag, 2009; Middlebrooks, 2010; Stanikūnas, 2011 ir kt.), keliami ego ir metakognityviniai mokymo(si) tikslai (Marzano, 2005), įtvirtinantys dvasines asmens galias ir kt. Dvasinės vertybės įtraukiamos į ugdymo tikslus tiesiogiai ar per kompetencijų ugdymą (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008; Švietimo įstatymas, 2011). Tai švietimo politikos lygmuo. Aktualu pažvelgti, kaip dvasinės vertybės funkcionuoja realybėje.

Pasaulinėje praktikoje daugiau telkiama dėmesio dvasinių vertybių aptarčiai, diegimo į ugdymo procesą galimybėms. Lietuvoje daugėja tyrimų apie įvairaus amžiaus mokinių (Aramavičiūtė, 2005; Martišauskienė, 2004; Bakutytė, 2001; Sprindžiūnas, 2000; Ivanauskienė, 2002), studentų (Verbylaitė, 2006; Tavoras, 2011), mokytojų (Dževečka, 2003; Kriaučiūnienė, 2009; Martišauskienė, 2007; Aramavičiūtė, Martišauskienė, 2006) dvasinių vertybių internalizavimą, dvasingumo sklaidą (Vasiliauskas, 2005; Kievišas, 2009).

Tyrimo problema: ar keičiasi dabartinių paauglių požiūris į dvasines vertybes.

Tikslas: nustatyti dabartinių paauglių požiūrį į dvasines vertybes ir išryškinti jo kaitos tendencijas per 10 metų.

Uždaviniai:

1. Atskleisti paauglių požiūrį į dvasines vertybes virtualioje situacijoje.
2. Išryškinti paauglių požiūrį į dvasinių vertybių sklaidą mikroaplinkoje.

Tyrimo metodologija

Tyrimas grindžiamas *nuostata*, kad žmogaus dvasinė dimensija reiškiasi prigimtiniėmis galiomis peržengti tikrovę bei skirti gėrį ir blogį (sąžinės fenomenas).

Šių potencinių galių sinergija laiduoja asmenybės brendimą, nuo Platono laikų saistomą su vadinamomis transcendentaliomis ar, A. Maslow žodžiais (1997), būties vertybėmis (tiesa, gėriu, grožiu) ir įvairiu rakursu plėtojama personalistinėje, egzistencinėje, neotomistinėje filosofijoje, humanistinėje psichologijoje, fenomenologiniuose tyrimuose, konstruktyviojo mokymo(si) teorijoje.

Tyrimo metodai

- originalus *vertybių aprašas*, sudarytas pagal dvasinių vertybių modelį ir skirtas dvasinių vertybių svarbai virtualioje situacijoje nustatyti. Kad būtų galima sudaryti kuo natūralesnę situaciją, į tyrimo metodiką įtrauktos ne tik dvasinių vertybių modelį atitinkančios vertybės (Martišauskienė, 2004);
- „*saulės*“ metodas naudotas svarbiausių vertybių reikšmei ir prasmei atskleisti mikroaplinkoje;
- statistiniai metodai (dažniai).

Tyrimo imtis. Tyrime (2009) dalyvavo 904 respondentai, VII (225), VIII (211), IX (468) klasių mokiniai.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas atliktas tose pačiose skirtingo tipo (bendrojo lavinimo, humanitarinio, realinio, katechetinio, meno) mokyklose kaip ir prieš dešimtį metų. Tik humanitarinio ir realinio profilio gimnazijoms išgryninus savo kontingentą, septintokų ir aštuntokų daugiau tirta kitose mokyklose.

Tyrimą atliko autorė.

Paauglių požiūris į dvasines vertybes virtualioje situacijoje

Aptariant paauglių požiūrį į dvasines vertybes tyrimą, svarbu atsižvelgti į kelis momentus. *Pirma*, nors mokslininkai dva-

sines vertybes aptaria įvairiu kontekstu, tiesiogiai ar netiesiogiai jos saistomos su transcendentalumu, apsunkinančiu jų tyrimą. *Antra*, ne mažiau svarbus dvasinių vertybių imanentiškumas. Šiame, kaip ir 1999 metų, tyrime remiamasi *tiesos, gėrio, grožio*, fundamentinių transcendentalijų, kaip vienos būties atžvilgių, raiška, todėl ir empirinėje plotmėje jų negalima išgryninti, o tik išryškinti būdingesnes tendencijas, nes bet kuriuo atveju visos dvasinės vertybės susipina ir tyrėjams svarbu apibrėžti, kas labiau priskirtina tik vienai ar kitai vertybei. *Trečia*, savo autentiškumo pajautimas, kai žmogus susiduria pats su savimi „(ex-sistieren) reiškia išeiti iš savęs ir stoti priešais save <...> kaip psichofizinį organizmą“ (Frankl, 2007, p. 343), suvokdamas savo galią pažinti, kurti santykius, grožėtis. Tada gilėja dvasinių vertybių išsąmoninimas, darosi aiškesnis jų kontūras, reiškiamas suvokiama ar nujaučiama retorika, skaidrėja dvasinių vertybių tyrimas. *Ketvirta*, paauglystėje gilėjant savimonei, kaip savo esmės, savybių, vaidmenų supratimui, susidaro palankios aplinkybės požiūriui į dvasines vertybes formuotis ir tyrimui, nes, be orientavimosi vertybių srityje, negalima identiteto paieška ir jo radimas. *Penkta*, vertybių sklaidai daro poveikį ir įsigalinti laisvojo ugdymo paradigma, sudaranti prielaidas kurtis vertybinius santykius, bet kartu atverianti kelius ir nedvasinėms vertybėms dominuoti.

Tiriant paauglius, iš pradžių buvo pasirinkta *virtuali* situacija, kad respondentai galėtų išreikšti bendrą požiūrį į vertybių apraše pateiktų vertybių svarbą labai geram, dvasingam žmogui. Siekiant vienodesnio vertybių supratimo, apraše buvo atskleistas jų turinys. Suprantama, tai labiau žinojimo lygmuo. Vertinimo *kriterijumi* laikyta ver-

tybės svarbumo pripažinimas. Išskirti keturi lygiai: labai aukštas – vertybė laikoma labai svarbia; aukštas – svarbia; nelabai aukštas – nelabai svarbia, dažnai galima be jos apsieiti; žemas – nesvarbia. Tyrimo duomenys pateikiami 1 lentelėje. Pasviruoju šriftu parašytos vertybės, kurios gali būti aktualios šio amžiaus respondentams, turėti praktinės naudos, tačiau jų sąlytis su dvasinėmis vertybėmis tik situacinis.

Iš lentelės duomenų matyti, kad paaugliai pozityviai vertina dvasinių vertybių svarbą: labai aukštam ir aukštam lygiams priskiriama daugiausia aukščiausių vertinimų. Akivaizdu, kad respondentai aukščiausia vertybe laiko *orumą* (autentiškumą nurodo 72,9 proc.; pagarbą kitiems – 62,4 proc.), kuris „tegal būti asmenybės privilegija, iš esmės nepriklausančia nuo bet kokios vitalinės ir socialinės naudos“ (Frankl, 2007). Antroje vietoje *sąžiningumas* (tiesos sakymas – 67,5 proc., ištikimybė – 61,8 proc.) kaip dvasingumo vidiniai barometrai, atskleidžiantys sąžinės funkcionavimą; trečioje vietoje – *jautrumas* (nesavanaudiškas rūpinimasis – 56,6 proc.; mokėjimas užjausti – 53 proc.), kaip humaniškas atsigrėžimas į kitus žmones, gebėjimas įsigyventi į jų problemas, žadinti viltį, guosti, siūlyti pagalbą, rūpintis visa gyvąja gamta ir kt. Visos minėtos vertybės priklauso *gėrio* kategorijai (žr. Martišauskienė, 2004, p. 44), įkūnijamai dorovinėmis vertybėmis, kurių abi teiktos apraiškos laikomos labai svarbiomis. Todėl galima teigti, kad *orumas*, *sąžiningumas* ir *jautrumas* sudaro paauglių požiūrio į dvasines vertybes viršūnę. Pažymėtina, kad pusė respondentų po vieną apraišką – *humoro jausmą* (*grožio* kategorija) ir *atsakymą už savo veiksmus* (*gėrio* kategorija) – priskyrė prie labai svarbių vertybių, tačiau apie

1 lentelė. Paauglių požiūrio į vertybes virtualioje situacijoje skirstinys (proc.) (2009)

	Vertybės	Lygiai			
		Labai aukštas	Aukštas	Nelabai aukštas	Žemas
1	Grožėjimasis	17,1	43,3	34,4	5,1
2	Humoro jausmas	50,7	41,6	6,8	0,8
3	Intelektualumas	38,4	46,9	14,0	0,7
4	Gyvenimo prasmės ieškojimas	23,2	43,6	28,6	4,6
5	Pagarba kitiems	62,4	35,2	2,2	0,2
6	Nesavanaudiškumas	56,6	37,3	5,1	1,0
7	Mokėjimas užjausti	53,0	38,5	7,6	0,7
8	Interesų derinimas	22,3	56,0	20,0	1,8
9	Tolerancija	36,0	48,1	14,1	1,8
10	Pareigų vykdymas	30,4	50,9	17,2	1,4
11	Atsakymas už savo veiksmus	51,4	41,0	6,9	0,6
12	Pasišventimas darbui	14,6	42,6	35,1	7,5
13	Aukojimasis	20,2	43,8	30,8	5,1
14	Atvirumas naujovėms	25,5	40,4	29,3	4,8
15	Išradingumas	31,4	41,1	22,8	4,5
16	Tiesos sakymas	67,5	27,8	4,0	0,6
17	Nenuolaidžiavimas aplaidumui	15,7	45,0	33,3	5,9
18	Tikėjimas	11,0	22,7	34,3	31,9
19	Dvasinės vienybės pajautimas	12,3	28,5	38,4	20,8
20	Ištikimybė	61,8	32,4	4,4	1,3
21	Autentiškumas	72,9	21,9	3,5	1,7
22	<i>Įdomumas</i>	<i>45,4</i>	<i>45,3</i>	<i>8,3</i>	<i>1,0</i>
23	<i>Veiklumas</i>	<i>36,3</i>	<i>49,4</i>	<i>12,9</i>	<i>1,3</i>
24	<i>Tvarkingumas</i>	<i>27,3</i>	<i>41,2</i>	<i>24,4</i>	<i>7,0</i>
25	<i>Drašumas</i>	<i>34,7</i>	<i>44,4</i>	<i>17,9</i>	<i>2,9</i>
26	<i>Laisvė (nepriklausomumas)</i>	<i>39,8</i>	<i>40,5</i>	<i>16,0</i>	<i>3,7</i>
29	<i>Savarankiškumas</i>	<i>45,1</i>	<i>42,1</i>	<i>11,6</i>	<i>1,2</i>

grožėjimasi, kaip ir apie nenuolaidžiavimą aplaidumui, nė penktadalis mokinių taip nemanė. Todėl manytina, kad toks jų požiūris tėra fragmentinis.

Aukštas dvasinių vertybių pripažinimo lygis telkiasi apie *solidarumą* (interesų derinimą, toleranciją), juos mano esant svarbius apie pusę paauglių. Atrodo, kad šie XXI amžiaus iššūkiai gerai suprantami daugeliui respondentų. Panašiai vertinamas *atsakingumas* (pareigų vykdymas – 50,9 proc.; atsakymas už savo veiksmus – 41,0 proc., nenuolaidžiavimas aplaidumui – 45,0 proc.).

Nelabai aukštą dvasinių vertybių pripažinimo lygį pasiekia *altruizmas*. Apie trečdalį paauglių pasišventimą darbui, nepaisant net kitų reikmių tenkinimo, bei aukojimąsi, savanoriškai atsisakant savo interesų dėl kilnios idėjos ar kitų žmonių gerovės, mano esant nelabai svarbia vertybe. O *tikėjimas* leidžiasi į žemą pripažinimo lygį taip pat abiem apraiškomis: apie trečdalį taip mano apie pasitikėjimą Dievu ir tuo, kas išeina už žmogiškojo pažinimo ribų, penktadalis – dvasinės vienybės pajautimą, troškimą būti kartu, norą visiškai atsiverti, džiaugtis kitu tokiu, koks yra.

Būtent *tikėjimo* pripažinimas daugiausia išsiskiria dviejuose žemiausiuose lygiuose, šiuo atžvilgiu atskleisdamas stabilų paauglių požiūrį.

Duomenys rodo, kad į požiūrių tezauro vidurį patenka *tiesos* ieškojimas, *kūrybiškumas*, *grožėjimasis*. Galima manyti, kad šio amžiaus paaugliams *tiesos* ir *grožio* vertybių pripažinimas tėra fragmentinis. Tai gali skatinti daug problemų, nes jos giliausiai siekia žmogų kaip asmenį, galintį kurti, išvelgti tobulumą, grožėtis, matyti prasmę, o per tai įvairiapusiškai save išreikšti, patirti laimę. Kita vertus, svarbu suprasti, kaip paauglių požiūris į dvasines vertybes skleidžiasi laiko perspektyvoje.

Paauglių požiūrio į dvasines vertybes virtualioje situacijoje kaitos tendencijos

Tuo tikslu lyginami šio ir prieš dešimtį metų tose pačiose mokyklose atlikto analogiško tyrimo duomenys. Analizuojant respondentų požiūrį *virtualioje* situacijoje, pasirinkti labai aukšto lygmens rezultatai, kurie rodo didžiausią vertybių, išreiškiamų per jų apraiškas, svarbą (1 pav.)

Iš 1 paveikslu matyti, kad, pripažįstant vertybes, dominuoja panašios tendencijos. Akivaizdu, kad paauglių požiūris į trečdalį vertybių labai mažai (1–4 proc.) keitėsi ar visai nepakito, neatsižvelgiant į vertybės pripažinimo lygį. Tai, galima sakyti, stabiliausiai (pozityviai ar ne) pripažįstamos vertybės, prie kurių priskirtinos (abiem apraiškomis): *sąžiningumas* (sakyti tiesą, ginti ją nepalankiomis aplinkybėmis ir būti ištikimam, laikytis pažadų, įsipareigojimų) ir *kūrybiškumas* (rasti nauja, kelti originalias idėjas, išradingai veikti įprastomis ir naujomis situacijomis); po vieną apraišką: *orumas* (gerbti kitus, stengiantis

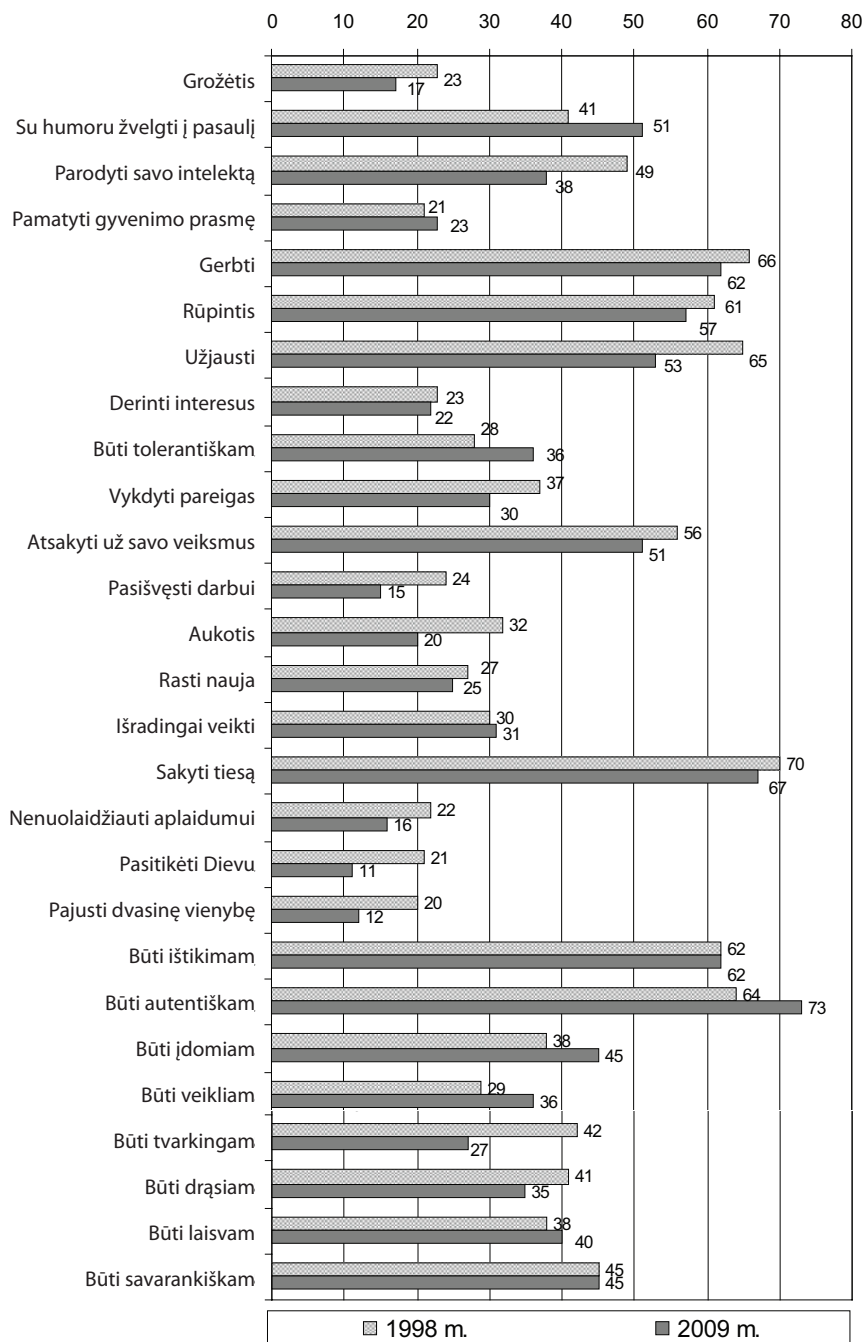
išklaustyti, suprasti, taip pat pasitikėti saviimi, įsiklaustyti į sąžinės balsą), *jautrumas* (rūpintis kitais, paremti jų siekius, globoti silpnesnius), *solidarumas* (derinti interesus, suprasti kitų teisę turėti skirtingų norų, požiūrių), taip pat *laisvė*, *savarankiškumas*. Pažymėtina, kad šie pokyčiai dažniau vyko vertybių pripažinimo mažėjimo kryptimi.

Duomenys rodo, kad dalies vertybių pripažinimas per dešimtmetį labai (14–6 proc.) sumažėjo. Abiem rodikliais krito *altruizmo* (aukotis kilniai idėjai, pasišvesti darbui); *tikėjimo* (pasitikėti Dievu, pajauti dvasinę vienybę, artumą su kitais) svarbos nurodymas; po vieną rodiklį – *jautrumo* (užjauti), *protingumo* (parodyti savo intelektą), *atsakingumo* (vykdyti pareigas), *jautrumo grožiui* (grožėtis). Sumažėjo ir kai kurių vertybių, nepriskirtinų prie dvasinių (tvarkingumo, drašumo), pripažinimas.

Pastebima ir kita tendencija – gausėja mokinių, dažniau (10–7 proc.) pripažįstančių *humoro*, *autentiškumo*, *tolerancijos* svarbą dvasingam žmogui. Panašiai patraukia paauglių dėmesį ir *idomumas*, *veiklumas*. Galima manyti, kad tai pozityvaus atsako į šiuolaikinius iššūkius ženklai. Tačiau jie akivaizdžiai nepakankami, juolab kad regresuoja giliausiai siekiančių dvasinių vertybių pripažinimas, kad daugelis vertybių, be kurių sunkiai suprantamas asmens ir visuomenės tobulėjimas (altruizmo, tikėjimo, grožio jautimo, prasmės išvalgų), lieka menkai pripažįstamos (1 pav.).

Paauglių požiūris į vertybes realioje situacijoje

Paauglių požiūris į dvasines vertybes *realioje* situacijoje tirtas „saulės“ metodu, kai respondentai patys nurodė jiems artimų dvasingų žmonių savybes. Šie duomenys

1 pav. Aukščiausio paauglių požiūrio į vertybes 1999 ir 2009 metais skirstinys

2 lentelė. *Paauglių požiūrio į vertybes realioje situacijoje skirstinys (2009)*

	<i>Vertybės</i>	<i>Abs. sk.</i>	<i>Proc.</i>
1	Grožėjimasis	52	5,8
2	Humoro jausmas	91	10,1
3	Intelektualumas	223	24,7
4	Gyvenimo prasmės ieškojimas	98	10,9
5	Pagarba kitiems	746	82,6
6	Nesavanaudiškumas	565	62,6
7	Mokėjimas užjausti	797	88,3
8	Interesų derinimas	53	5,9
9	Tolerancija	109	12,1
10	Pareigų vykdymas	74	8,2
11	Atsakymas už savo veiksmus	44	4,9
12	Pasišventimas darbui	45	5,0
13	Aukojimasis	23	2,5
14	Atvirumas naujovėms	17	1,9
15	Išradingumas	42	4,7
16	Tiesos sakymas	156	17,3
17	Nenuolaidžiavimas aplaidumui	233	25,8
18	Tikėjimas	69	7,6
19	Dvasinės vienybės pajautimas	302	33,4
20	Ištikimybė	272	30,1
21	Autentiškumas	63	7,0
22	<i>Įdomumas</i>	60	6,6
23	<i>Veiklumas</i>	41	4,5
24	<i>Praktiškumas</i>	9	1,0
25	<i>Tvarkingumas</i>	22	2,4
26	<i>Drąsumas</i>	83	9,2
27	<i>Laisvė (nepriklausomumas)</i>	12	1,3
28	<i>Savarankiškumas</i>	17	1,9
29	<i>Sveikata, jėga</i>	21	2,3
30	<i>Turtas, valdžia, garbė</i>	9	0,1
31	<i>Seksas</i>	1	0,1
32	<i>Linksmumas</i>	337	37,3
33	<i>Neapibrėžta</i>	97	10,7
34	<i>Laimingumas</i>	25	2,8

ypač svarbūs, nes turimos žinios apie vertybes jau susietos su patyrimu, toje mikroaplinkoje funkcionuoja ir savitai tikrina vertybių aprašo validumą. Tvarkant duomenis, teko diferencijuoti sinoniminius teiginius, kurie rodė tos vertybės gilesnį pripažinimą, bet siaurino nurodomų verty-

bių plotmę. Tyrimo duomenys pateikiami 2 lentelėje. Kairėje pusėje – dvasinių vertybių pripažinimas, o dešinėje – kitų vertybių, svarbių, paauglių nuomone, geram, dvasingam žmogui.

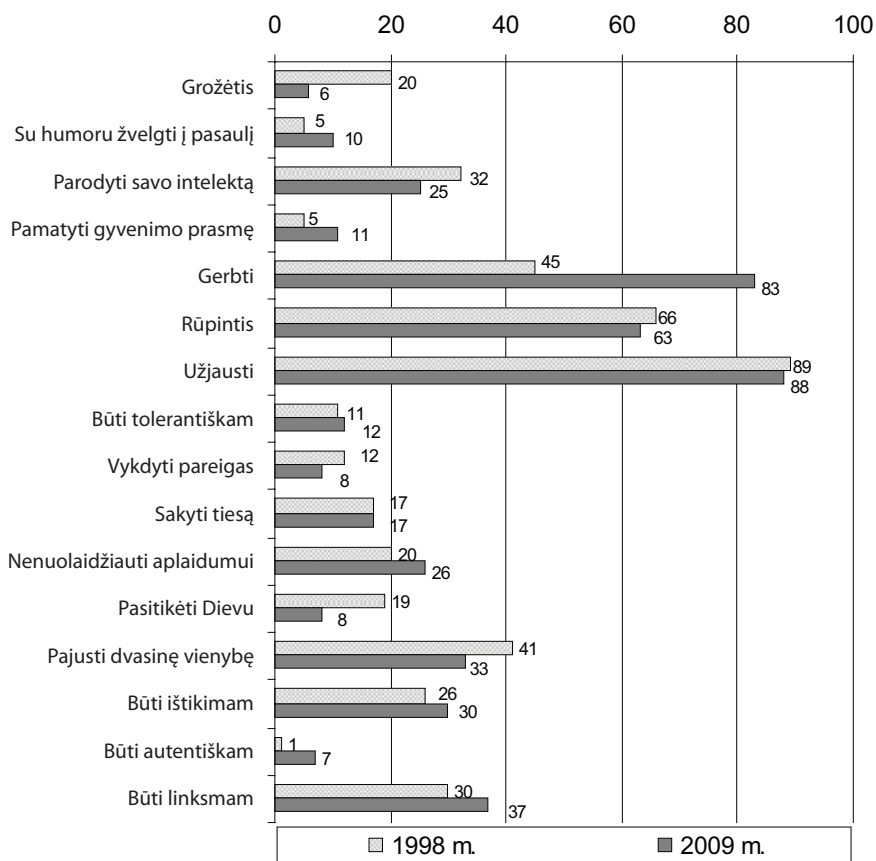
Iš lentelės duomenų matyti, kad daugiausia paaugliai pripažįsta *jautrumą*, nes abi apraiškos patenka tarp daugiausia nurodytų. *Orumas* jau tik vienu atžvilgiu, *pagarba kitiems* traukia respondentus, o *sąžiningumo* taip pat labiau minima *ištikimybės* apraiška. Savitai skleidžiasi paauglių požiūris į *tikėjimą*: transcendentinis atžvilgis (tikėjimas Dievu) atrodo svarbus mažiau nei dešimčiai procentų mokinių (7,6 proc.), tačiau *dvasinės vienybės* pojūtį nurodė jau trečdalis paauglių.

Mažiausiai svarbios vertybės tirtiems paaugliams – *kūrybiškumas*, *altruizmas*, kurių abi apraiškas nurodė nuo 1,9 iki 5,0 proc. mokinių. Neaukštai vertinamas ir *atsakingumas*, ypač *atsakymas už savo veiksmus*, *pareigų vykdymas* ir *jautrumas grožiui*, *solidarumas* (kaip svarbius nurodo nuo 4,9 iki 12,1 proc.). Į vidutinį lygį patenka *protingumas*: beveik ketvirtadalis mokinių nurodė intelektualumo svarbą, bet tik dešimtadalis – prasmės ieškojimą.

Ne dvasinių vertybių plotmėje išsiskiria *linksmumo*, kurį per trečdalis (37,3 proc.) paauglių teigė esant svarbų dvasingam žmogui, ir mažiau nei dešimtadalis – *drąsumo*, pripažinimas.

Paauglių požiūrio į dvasines vertybes virtualioje situacijoje kaitos tendencijos

Žvelgiant į realų dvasingą žmogų iš dešimtmečio perspektyvos, ryškėja panašus kontūras: daugiausiai ir mažiausiai nurodomos tos pačios vertybių grupės. Tačiau yra tam

2 pav. Daugiausia išreikšto pozityvaus paauglių požiūrio į dvasines vertybes 1998 ir 2009 metais skirstinys

tikrų poslinkių. Daugiausia išreikštas pozityvus paauglių požiūris pateikiamas 2 paveiksle.

Labiausiai pozityviai kito paauglių požiūris į *orumą*. Dabartiniai paaugliai 38 proc. dažniau nurodo pagarbos ir 6 proc. autentiškumo svarbą. Tai, žinoma, dar tik pagarbos sau aidas, bet jau kylama aukštyn. Panašiai (6 proc.) dažniau paaugliai pripažįsta *prasmės ieškojimo* ir *nenuolaidžiavimo aplaidumui* reikalingumą, *linksmumo* svarbą.

Negatyvūs pokyčiai telkiasi apie *tikėjimo* reikalingumą. Pasitikėjimo Dievu svar-

ba sumažėjo 11 proc., o dvasinės vienybės pajautimas – 8 procentais. Labai (14 proc.) sumažėjo *grožėjimosi*, perpus mažiau (7 proc.) – *intelektualumo* svarba.

Požiūris į kitas dvasines vertybes mažai (1–3 proc.) kito ar liko to paties, vos užčiuopiamo (1–5 proc.) pripažinimo lygio. *Jautrumo*, iš dalies *sąžiningumo*, *atsakingumo* lygis, rodantis bent situacinį (viena apraiška) jų svarbos pripažinimą ar pozityvius poslinkius, dar gali būti toleruotinas šiame amžiaus tarpsnyje, o *altruizmo*, *kūrybiškumo* vertinimai jau kelia edukacinių problemų.

Išvados

Tyrimo duomenys rodo, kad paaugliai prioritetą skiria dvasinėms vertybėms. Svarbiausios iš jų laikomos dorovinės vertybės: *orumas*, *sąžiningumas*, *jautrumas*, kurioms realioje ir virtualioje situacijoje skiriami aukščiausi vertinimai. Stabiliausiai vertinamas *sąžiningumas*, o *orumo* pripažinimas per dešimtmetį daugiausia didėjo, ypač realioje situacijoje vertinant *pagarbą* kitiems ir sau (38 proc.); *autentiškumo* vertinimas per dešimtmetį taip pat pozityviai (9 proc.) kito virtualioje situacijoje. O *jautrumo* vertinimas turi tendenciją mažėti, ypač užuojauta (12 proc.) virtualioje situacijoje.

Mažiausiai paauglius patraukė *altruizmas*, *tikėjimas*. Be to, dar ryški jų vertinimo regresija: abiejų *altruizmo* apraiškų aukščiausio pripažinimo mažėjimo (10–12 proc.) tendencija virtualioje situacijoje (realioje – jas nurodo 2,5–5 proc. respondentų). Panašiai vertinamas *tikėjimas*, tik jo apraiškų vertinimas ir realioje, ir virtualioje situacijomis panašiai (8–11 proc.) mažėja, nors dvasinės vienybės pojūtis mikroaplinkoje trečdaliui paauglių išlieka labai svarbus, taip sukurdamas palankesnę perspektyvą.

Fragmentinis vertinimas, kai labai skiriasi požiūris į vertybės apraiškas panašiomis situacijomis ar į tas pačias vertybes skirtingomis situacijomis, būdingas ir kitoms dvasinėms vertybėms. Labai skiriasi požiūris į

jautrumą grožiui: *humoro jausmo* pripažinimas priartėja prie aukščiausių vertinimų ir turi ryškią tendenciją (10 proc.) didėti, o *grožėjimosi* vertinimas 6–14 proc. mažėja, atskleidžiamas estetinio santykio eliminavimą, ypač ryškų realiomis situacijomis. Panašiai vertinamas *protingumas*: aukštas *gyvenimo prasmės* supratimas nurodomas kelis kartus rečiau nei *intelektualumas*, tačiau pastarojo reitingai 7–11 proc. mažėja, o gyvenimo prasmės suvokimas 2–6 proc. didėja. Fragmentinis vertinimas būdingas ir *atsakingumui*, kai *atsakymas už savo veiksmus*, *pareigų vykdymas* vertinamas kelis kartus žemiau nei *nenulaidžiavimas aplaidumui*; *solidarumui*, kai *tolerancijos* pripažinimas didėja, o *interesų derinimo* – mažėja; *kūrybiškumui*, kai jis realiomis situacijomis praktiškai eliminuojamas (nurodo 1–5 proc. respondentų).

Patraukia paauglių dėmesį ir tiesiogiai prie dvasinių vertybių nepriskirtinos vertybės, ypač *linksmumas*, o ir *veiklumas*, *įdomumas*, šios vertybės turi tendenciją didėti.

Paauglių požiūris į dvasines vertybes tik iš dalies atliepia laiko iššūkius, o tokių dvasinių vertybių – *altruizmas*, *atsakingumas*, *grožėjimasis*, *intelektualumas*, *tikėjimas*, *interesų derinimas*, *kūrybiškumas* ir kt. pripažinimo mažėjimo tendencija jau kelia edukacinių problemų, kurių negalima atidėlioti.

LITERATŪRA

- Apaštalų darbai. (1990). *Šventasis Raštas*. Vilnius: Vaga, p. 267–498.
- Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis,
- Aramavičiūtė, V.; Martišauskienė, E. (2006). Vertybių ugdymas – pedagoginių kompetencijų pamatas. *Pedagogika*, t. 64, p. 33–37.

- Bakutyte, R. (2001). *Pradinių klasių mokinių humaniško ugdymas: monografija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto I-kla.

- Coleman, J. Social capital in the creation of human capital, *American Journal of Sociology*, 94 (1988) (suppl.): 595–620.

- Collins, F. S. (2008). *Dievo kalba: mokslininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Dževečka, A. Lietuvos pedagogų vertybių hierarchijos problema. *Pedagogika*, t. 67 (2003), p. 7–11.
- Frankl, V. (2007). Dešimt tezių apie asmenybę. *Sielogyda*. Gydytojo rūpestis siela. Dešimt tezių apie asmenybę. Vilnius: Vaga, p. 335–346.
- Fullan, M. (1998). *Pokyčių jėgos: Skverbimasis į ugdymo reformos gelmes*. Vilnius: Tyto alba.
- Hargreaves, A. (2008). *Mokymas žinių visuomenėje. Švietimas nesaugumo amžiuje*. Vilnius: Homo liber.
- Inamori, K. (2006). *Gyvenimo filosofija*. Vilnius: Versus aureus.
- Jovaiša, L. (2003). *Hodegetika. Auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.
- Ivanauskienė, V. Paauglių vertybinių orientacijų reitingo ypatumai. *Pedagogika*, t. 59 (2002), p. 25–31.
- Karadag, E. (2009). Spiritual Leadership and Organizational Culture: A Study of Structural Equation Modelling. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 9 (3): 1391–1405.
- Kievišas, J. (2009) (sud.) *Dvasingumas žmogaus pasaulyje*. Vilnius: VPU leidykla.
- Kriaučiūnienė, R. (2009). Būsimumų užsienio kalbos mokytojų dorinės nuostatos ir jų ugdymas universitete: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, edukologija (07S). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kriščiūnas, K.; Staniškis, J. K.; Tričys, V. (2008). *Mokslinė veikla: šiuolaikinės tendencijos*. Šiauliai: ŠU leidykla.
- KTU ir Silezijos universiteto studentų vertybinės orientacijos. Prieiga per internetą. www.ktu.lt/lt/apie_renginius/periodika/aidai/aidai1910/4.htm+vertybin%C4%97s+orientacijos Žiūrėta 2011 m. liepa 13 d.
- Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys*. Vilnius: VPU leidykla.
- Martišauskienė, E. Mokytojų vertybinės nuostatos ir jų sklaida pedagoginėje veikloje. *Acta paedagogica Vilnensia*, t. 19 (2007). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Marzano, R. J. (2005). *Naujoji ugdymo tikslų taksonomija*. Vilnius: Žara.
- Middlebrooks A. Leadership and Spiritual Capital: Exploring the Link between Individual Service Disposition and Organizational Value. *International Journal of Leadership Studies*, Vol. 6. (2010), issue 1: 67–85.
- Myran, G.; Myran, S.; Galant, R. The Spiritual Dimension of Leadership. *Community College Journal, February-Marsch*, 2004: 10–14.
- Patry, J.-L.; Weinberger, A. Kombination von Konstruktivistischer Werterziehung und Wissenserwerb. *Referat der Arbeitsgruppe für empirische Pädagogische Forschung (AEPF)*. Nurnberg, 2004.
- Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos* (2008). Vilnius: Švietimo plėtotės centras.
- Rauduvaitė, A. (2009). *Mokinių vertybinių nuostatų ugdymo aspektai integruojant populiariąją muziką: mokslo studija*. Vilnius: VPU leidykla.
- Stankūnas, A. Išorinis ar vidinis pašaukimo lyderis? Prieiga per internetą. www.lyderiulaikas.smm.lt/ll/.../230-str4.html Žiūrėta 2011 m. liepos 18 d.
- Stoll, L.; Fink, D. (1998). *Keičiami mokyklą*. Vilnius: Margi raštai.
- Sprindžiūnas, A. (2000). X–XII klasių mokinių tolerancijos ugdymas: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, edukologija (07S). Vilnius: VU, 2000.
- Švietimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI 1281, Vilnius. Prieiga per internetą. www.smm.lt (žiūrėta 2011 05 11).
- Tavoras, V. (2011). *Būsimumų muzikos mokytojų meninės individualybės raiška*. Vilnius: VPU.
- Vasiliauskas, R. (2005). *Vertybių pedagogika: išvalgos į vertybių ugdymo teoriją ir praktiką*. Vilnius: VPU leidykla.
- Verbylaitė, D. (2006). *Dvasingumo ugdymas universitete*. Šiauliai: ŠU leidykla.
- Zohar, D.; Marshall, I. (2006). *Dvasinis kapitalas. Gerovė, kuri gali padėti išlikti*. Vilnius: Tyto alba.
- Маслоу, А. (1997). *Дальние пределы человеческой психики*. Санкт-Петербург: Евразия.

ADOLESCENTS' ATTITUDES TO SPIRITUAL VALUES: TENDENCIES OF CHANGE

Elvyda Martišauskienė

S u m m a r y

The article focuses on the comparison of the data acquired during the researches that were conducted in the same schools in 1999 and 2009. The research results highlighted tendencies of change in adolescents' attitudes towards values (7th–9th formers). It was established that adolescents tend to acknowledge spiritual values prioritising moral values such as *dignity*, *honesty* and *sensitivity*. These values received highest evaluations both in real and virtual situations. The *honesty* received the most stable evaluation, whereas acknowledgement of dignity showed the biggest increase, especially in evaluation of respect (38 %). On the other hand, evaluation of sensitivity, especially that of sympathy, showed a downward tendency (12 %).

The smallest number of adolescents acknowledge *altruism* (the highest acknowledgment decreased by 10–12 % in the virtual situation) and *faith* (a fall of 8–11 % was observed in both real and virtual situations). However, a sense of spiritual unity in the microenvironment (as well as its expression) remains of high importance among one third of adolescents and, thus, creates a more favourable perspective. A change in teenagers' attitudes towards sensitivity to

beauty was observed: a sense of humour is evaluated highest and an upward tendency was observed (10 %), whereas a fall in evaluation of admiration (6–14 %) was identified. Similar tendencies are observed in attitudes towards *cleverness*: the respondents highly acknowledge the purport of life several times as rare as intellectuality, though the ratings of the latter also showed a downward trend (7–11 %). The same evaluation is characteristic of a number of values such as *responsibility*, when assuming of responsibility for own actions, fulfilment of duties were evaluated several times lower than non-compliance with negligence; *solidarity*, when acknowledgement of tolerance increased, whereas that of balancing of interests decreased; *creativity*, when in real situations it is practically eliminated in real situations (pointed out by 1–5 % of the respondents).

Adolescents' attitudes towards spiritual values only partially meet challenges of time and a downward tendency in acknowledgement of a big number of spiritual values pose educational problems that ask for immediate solutions.

Key words: adolescents, attitude, spiritual values, tendencies of change, comparison.

Iteikta: 2011 04 15

Priimta: 2011 07 10